

De Ark van Achilles

Johan Heirman

Het verborgen rijk van Achilles Cools is niet gemakkelijk te vinden. Zoek in de Antwerpse Zuiderkempem, in de buurt van Geel, een aardig stadje waar al eeuwenlang Sinte Dymphna wordt aanbeden door mensen die voor zichzelf of hun naasten gezondheid van geest willen afsmecken. In het land tussen Grote en Kleine Nete, langs een zandwegje ver weg van het plastic en de alledaagse waanzin van onze oppervlakkige hamburgercultuur ligt het feeëriek en raadselachtige domein van de kunstenaar Achilles Cools.

Kauwen

Het eerste wat je opvalt als je de auto het zwijgen hebt opgelegd, en nietsvermoedend uitstapt, is de stilte. Dan besef je dat die impressie van afwezigheid van lawaai opgeroepen wordt door een geluid: dat van tientallen roepende kauwen. Hun kreten onderstrepen dat je nu in een rijk bent waar de mens niet meer de absolute alleenheerser is, en dat ook niet wil zijn. De kauwen vallen onmiddellijk op, ze vormen zowat het handelsmerk van de kunstenaar Cools. Ze zijn vaak op zijn schilderijen te zien, hij is kennelijk door deze dieren gefascineerd, door hun duidelijk herkenbare individuele persoonlijkheden, hun schelmenstreken en hun gevoel voor humor. Zijn observaties over de kauwen heeft hij neergeschreven in een boeiend boek: "Kauwen in de spiegel".

Het met klimop begroeide huis heeft nergens zijn gelijke, en staat als een exotisch juweel van groene malachiet tussen de bomen. Het meeste vallen de torentjes met de nestgaten van de kauwenkolonie op. Met een beetje fantasie kun je in een van de torentjes de kop van een uil zien.

Ark van Noë

De tuin is een replica op schaal van het tijdens de laatste decennia verloren gegane kleinschalige Kempische land-

schap, met hooilanden, bosjes, heggen en vennetjes met al de soorten die daar bij horen. De tuin breidt zich nog voortdurend uit, eigenlijk zou je van tuinen moeten spreken, het zijn inmiddels al drie hectaren. Toen ik hem enige jaren geleden bezocht vertelde Achilles met een kauw op zijn schouder dat hij zich liet inspireren door de omgeving zoals hij die in zijn jeugd had gekend: de nu teloor gegane soortenrijkdom van de Kempem. Voor die planten en dieren, die inmiddels op enkele reservaten na bijna helemaal verdwenen zijn, wou hij in zijn tuin een refugium scheppen, een soort moderne Ark van Noë. En dat is wonderwel gelukt. Het aantal soorten dat hier groeit is overweldigend, en ik heb Achilles dan ook moeten vragen mijn te kort schietende geheugen ter hulp te komen.

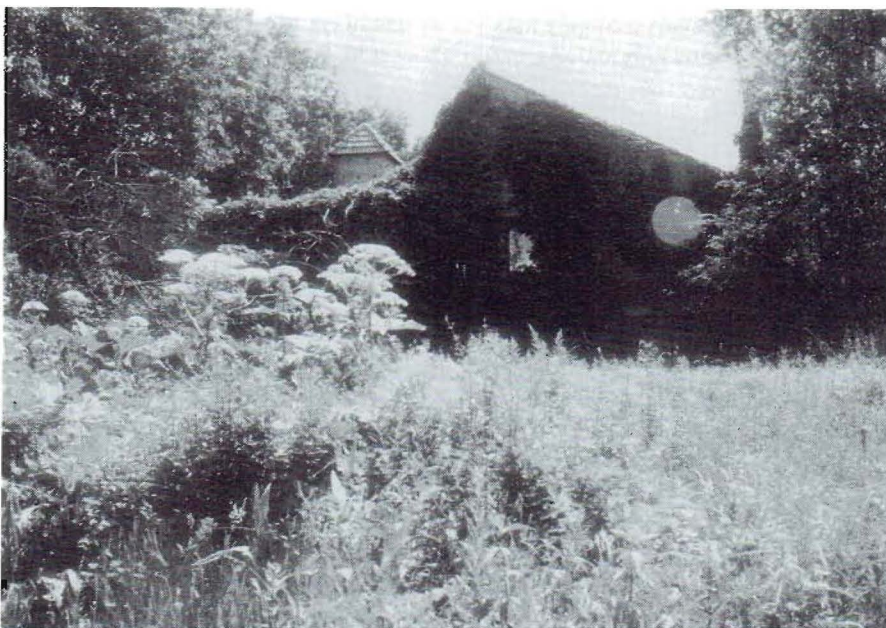
Indrukwekkende soortenrijkdom

Voor het huis ligt een heide met kleine vennetjes met veenbes, lavendelheide, rode bosbes en kleine valerian. Onder een groepje halfwas zomereiken

staat een zeer mooie vegetatie met hengel, ook in het wild geen alledaagse verschijning, en als halfparasiet op eik niet gemakkelijk te kweken. Dat gaat alleen maar als ook de bodemcondities in orde zijn.

Achter het huis kom je in een soortenrijk schraal hooiland met enkele kleine poeltjes. In juni kan je niet naast de vele soorten orchideeën kijken die hier uitbundig bloeien tussen het geel van de grote ratelaar. Eén hoek van het hooiland is duidelijk voedselrijker, en wordt gedomineerd door reuzenbereklaauw en groot hoefblad. Hier blijkt het afvalwater van het huishouden op biologische wijze te worden afgebroken. De reuzenbereklaauw blijft netjes waar hij hoort, lijkt zijn plaats te kennen, gedraagt zich ook vriendelijk tegen de heer des huizes wanneer die er een keer doorheen loopt: als ik zoiets zou wagen kom ik onder de blaren te zitten. Iets verderop zijn er enkele vierkante meter eenbes: hier staat ook volop daslook.

Op een ander perceel in de buurt, naast een dennenbos, is een terrein met flinke niveaoverschillen: ondiepe waterpartijen, afgewisseld met kalkheuveltjes. Daar werd negentig ton mergel voor aangevoerd. Ik heb het gezien toen hij het nog aan het aanleggen was, maar Achilles schrijft me dat er nu kalkplanten floreren zoals kruisbladgentiaan, graslelie, grote -, blauwe - en klimopbremraap, brandlobelia, steen-

Het hooiland aan de achterzijde van het huis

foto: Johan Heirman

tijn, echte tijm, rode ogentroost en trilgras, en veel voorjaarsbloeiërs zoals lenteklokje, slanke en echte sleutelbloem, wilde narcis, kievitsbloem, bosanemoon, pinksterbloem en voorjaars-helmbloem. In 1998 zal op dit terrein veel duizendguldenkruid bloeien.

Persoonlijk voel ik me het meest aangesproken door dat lange smalle perceel van ongeveer een halve hectare aan de overzijde van het straatje. Vroeger was het een soortenarme graasweide. Die heeft Achilles enkele jaren geleden met een machine laten plaggen, en achterin wat dieper laten uitgraven zodat een vennetje ontstond. Ook hier heeft hij met succes door inzaaien allerlei streekeigen planten geïntroduceerd. Massaal groeien er nu o.a. parnassia, klokjesgentiaan, draadgentiaan, dwergvlas, velblad, twee soorten zonnedauw, brede orchis, rietorchis, vleeskleurige orchis, harlekijn, gevlekte orchis, kievitsbloem, zomerklokje, stijve ogentroost, grote ratelaar, klimopklokje, duinrus, blauwe knoop, slanke duingentiaan en alpenrus. In het natste gedeelte vinden we moerasgamanter, genadekruid, witte waterranonkel, waterlepelkje, kruipende-, stijve- en drijvende waterweegbree, kleine egelskop, veenpluis, oeverkruid, zwanebloem, ondergedoken waterscherm, pijptorkruid en moerashertshooi. Maar het mooiste vond ik eigenlijk nog die onooglijke dingetjes die hier na het plaggen ongevraagd uit de zaadbank

op sloegen, en het open schrale plekje vonden dat ze nodig hadden: grondster, moeraswolfsklauw en dwergbies. Dat het echt wel om een kansrijke omgeving gaat blijkt ook al hieruit, dat zelfs in het niet afgeplagde gedeelte inmiddels brede orchis en gevlekte orchis zijn verschenen.

Afgezien van de kauwen lijkt de tuin op het eerste gezicht vooral een plantenparadijs. Maar de grote variatie aan milieus die Achilles hier heeft aangelegd maken er ook een geschikt biotoop van voor veel, soms zeldzame diersoorten. Elk jaar broeden in de tuin o.a. torenvalk, steenuil, ransuil, groene specht, bosrietzanger, bonte vliegenvanger, kuifmees en waterhoen. Net iets buiten de tuin broeden bovendien zwarte en kleine bonte specht, sperwer en nachtegaal, en vorig jaar deed een buizerd voor het eerst een broedpoging, voorlopig echter zonder succes. In de vennetjes planten drie salamandersoorten zich voort.

Als zeldzame insecten in de tuin kunnen we vooral de weideparelmoervlinder signaleren, maar ook brame-, greppel- en moerassprinkhaan, oranjepip, St.-Jans- en St.-Jacobsvlinder, en grote bosmier (*Formica polyctena*). Wezel, hermelijn en bunzing worden er af en toe gezien. Vooral de latrines van die laatste, met keutels in de vorm van een vraagteken, vallen op. Ook de vos laat al eens een keutel achter als aandekken.

Niet volgens het boekje

Achilles had in zijn tuin een bijna ideale uitgangssituatie, in een gradiëntenrijke, ecologisch kansrijke omgeving. De bodem in dit gebied, dat nog altijd Larumse heide heet, bestaat uit schrale, matig natte glauconiethoudende lemig-zandgronden. De vochtige heidevelden werden er eerst in een relatief recent verleden in grasland omgezet, zodat de structuur van de bodem nog min of meer intact was. Dat wil niet zeggen dat die tuin zo mooi geworden is omdat hij alleen maar geluk gehad zou hebben met de grond. Hij beheert zijn wilde tuin met overgave, en vooral ook met grote kennis van zaken, hij experimenteert graag, hij doet dingen die je in geen enkel handboek terugvindt. Zoals wanneer hij 's winters ezels laat grazen op het hooiland, om ze de bodem te doen aantrappen. Hij beweert dat de orchideeën dat graag hebben, en dan beter groeien. Het ging in tegen wat ik altijd had geleerd, maar het blijkt te werken.

Achilles brengt veel zaden mee van zijn reizen, in Polen en Schotland bijvoorbeeld. Hij plant in principe niet aan, alleen als planten aanslaan uit zaad is dat voor hem een bewijs dat ze in de vegetatie passen. Hij beschouwt zichzelf niet als een verzamelaar; hij streeft in de eerste plaats een grote verscheidenheid aan biotopen na, en probeert die te doen beantwoorden aan de beschrijvingen van vegetatiekundigen zoals professor V. Westhoff. Van de kleine veenplantjes, bijvoorbeeld uit het oeverkruid-verbond ontbreken er nog maar weinig, ook al heeft hij nooit bewust gestreefd naar volledigheid.

Bewuste keuze voor introductie

Dat niet iedereen waardering kan opbrengen voor een aantal kunstgrepen die er ook bij komen kijken (het feit dat er tuinslangen in de tuin liggen, bijvoorbeeld), of voor het toch op vrij grote schaal aanvoeren van andere grondsoorten (vooral het kalkgedeelte wijkt erg af van de omgeving), neemt Achilles er dan maar bij. Anderen zullen dan weer van floravervalsing spreken, vooral wanneer met zaden van buitenlandse herkomst (en ongetwijfeld afwijkende genetische samenstelling) wordt ingezaaid. Wanneer ik hem vertel dat ik wel wat moeite heb met

Het afgeplagde perceel in 1996

foto: Johan Heirman

Achilles Cools, zelfportret met kauwen
foto: achterkant van zijn boek "Kauwen in de spiegel"

dat massale uitzaaien zegt Achilles dat hij heel bewust kiest voor introductie. Volgens hem leven de zaden van de meeste zeldzame planten maar heel kort, en slaat er bij incidentele afgravingen in de omgeving vrijwel niets interessants meer op. Achilles bekijkt dit allemaal nogal pragmatisch: zijn tuin is een reddingsboei voor bedreigde soorten, en hij is niet bereid enkele honderden jaren te wachten tot al die soorten zijn tuin bereiken. Als het van hem afhing zou er trouwens ook in natuurreservaten veel meer gezaaid worden, want volgens hem is het een illusie te denken dat al die verdwenen soorten van vroeger daar nog geraken. Hier wil ik toch graag een kanttekening bij plaatsen: het is zeker waar dat veel planten geschikte nieuwe biotopen niet of na slechts zeer lange tijd bereiken (overigens vaak op een ogenblik dat de vegetatie zich reeds zover heeft ontwikkeld dat een vestiging moeilijk geworden is). Vaak zullen daarom vegetaties minder soortenrijk zijn dan volgens bodemsamenstelling en beheer mogelijk is. Maar dit soort toevalligheden is juist één van de bronnen van de boeiende variatie in de natuur. Want ook in de natuur is grote soortenrijkdom iets uitzonderlijks, meestal is het: wie eerst komt eerst maakt. Dat laatste is mijn voornaamste argument om enige reserve aan de dag te leggen tegenover ongebreideld uitzaaien in natuurgebieden. De wens om snel resultaten te zien kan leiden tot de wens om 'ontbrekende soorten' te planten en te

zaaien. Wanneer men zich daarbij steeds weer zou beperken tot een zelfde assortiment van 'aajibare' soorten, die er volgens het boekje horen te staan, bestaat het gevaar dat men komt tot een soort vernauwde, vervalste, gedomesticeerde natuur.

Een bijzondere man en een bijzondere tuin

Dat gevoel heb je echter geenszins in de tuin van Achilles. Het is zeker een van de mooiste, zoniet de mooiste natuurtuin van Vlaanderen, en het is een privilege om naar deze tuin te mogen gaan kijken. Misschien mogen er niet te veel van dit soort tuinen zijn, en is het ook goed dat mensen zich kunnen tevreden stellen met wat minder. Achilles Cools is dan ook een heel bijzondere man. Kunstenaar noemde ik hem, want hij is meer dan een kunstschilder. Hij bezit een grote kennis van de planten en dieren in zijn omgeving, maar zijn interesse is niet koel-observerend, maar participierend. Mocht u nu de indruk gekregen hebben dat hij een wereldvreemd iemand zou zijn, dat is hij stellig niet. Sommige burgers zullen hem misschien wel buitenissig vinden, maar ze willen dan toch maar zijn schilderijen kopen, en hij is commercieel genoeg ingesteld om daar ook een gezin van te kunnen onderhouden. Daar hebt u vast niets op tegen, zeker niet wanneer u de tuin van deze begenadigde tuinier gezien heeft.

Achilles stelt van **10 juni tot 10 juli** alle dagen zijn tuin open voor het publiek, na telefonische afspraak op het nummer 00-32-14-586380. □

Johan Heirman is als bioloog verbonden aan het Instituut voor Natuurbeheer in Brussel. Hij is tevens een van de natuurtuinpioniers van België en secretaris van het bestuur van Stichting Oase.

*Adres:
Bijlokevest 87, 9000 Gent*

Met de zachte G

Bosmuizengeluk

Een jaar of vier geleden kreeg ik nieuwe burens. Man, vrouw en drie katten. Zwarte. De katten dus. Al na enkele weken was niets meer merkbaar van de bosmuizenpopulatie in mijn tuintje. Ook lagen er dikwijls, dooie, kapotgespeelde spitsmuisjes op de plaats. Geen vogelhuisjesvogeltjes meer. Alleen wespen vlogen nog in en uit vanachter een stapelmuurtje. Een wespenvolk in een koolmeeskastje ging ten gronde door de te hete zomer. Het ergst van al was de dood door de roofkatten van onze lieve Roderika, huis-koerduif. Zoals zo vaak had ik haar buiten losgelaten, maar ze bleek te tam.

Vorig jaar zomer werd hierneven de tweede baby geboren. Daarom werden de katten afgedankt. Al enkele weken later zag ik de bekende zandloperachtige grondwaaiers onder ruimten tussen de jeneverkruijkes die in het stapelmuurtje verwerkt zijn: bosmuizen! Nu zijn er wel tien plekken waar aarde naar buiten is gewerkt. Er zijn holten in het grasveldje. En ook zie ik ze, op en bij het voerafdakje, in de schemering en bij het licht van de buitenlamp die 's nachts aanblijft vanwege dieven en boeven. Ze roefen heel snel in rukken van hooguit een meter, zijn stil, eten vlug iets, roefen weer terug, verschuilen zich voor iets en zijn er even later ineens weer. Soms zie ik zo'n typische bosmuizensprong-van-uit-niets, zonder aanloop, als kangoeroes, maar bosmuizen springen navenant veel hoger, en recht omhoog.

Dit voorjaar zullen er door de vele holten zeker ook veel hommels zijn. En wespen. En weet-ik-veel. Op de losgewerkte muizengrond zullen andere planten komen groeien. Wat de invloed is van de ondergrondse hommel- en wespennesten op de vegetatie, weet ik (nog) niet. Het is veel fijner hier, nu er geen katten meer komen.

Willem Iven